

Cumhuriyetçilik

Cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere, devletin başlıca temel organlarının seçim ilkesine göre kurulmuş olduğu, özellikle bunların oluşumunda veraset ilkesinin rol oynamadığı bir hükümet sistemini anlatır. Böylece cumhuriyet, seçim ilkesine dayanan bir hükümet sistemi anlamı taşımaktadır.

Cumhuriyetin Nitelikleri

Başlangıç İlkeleri, Toplumun Huzuru, Millî Dayanışma ve Adalet

Anayasaların yapılış sebeplerini ve dayandıkları temel felsefeyi açıklayan ve çoğu zaman edebî bir üslupla yazılmış bulunan başlangıç bölümlerinden, uygulanabilir hukuk normları çıkarmak kolay değildir. Başlangıçtaki ifadelerden ancak aydınlatıcı nitelikte destek ölçü norm olarak yararlanıp, esas ölçü norm olarak bu ilkelerin anayasa maddelerinde somutlaşmış biçimlerine dayanması daha doğru olur.

Atatürk Milliyetçiliğine Bağlılık

Atatürk'e göre Türk Milliyetçiliği de "ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır". Anayasanın çeşitli maddelerinde yer alan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği" ilkesidir. Bu ilke, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir tek devlet olduğunu anlatmaktadır

Laiklik

Laiklik ilkesinin temel unsurları beş ana başlıkta toplanabilir:

- Herkes için, ayırım gözetmeksizin, din ve vicdan hürriyeti,
- Resmî bir devlet dininin olmaması,
- Devletin, bütün dinlerin mensuplarına eşit davranması,
- Din kurumlarıyla devlet kurumlarının ayrılmış olması,
- Devlet yönetiminin din kurallarından etkilenmemesi.

Resmî Bir Devlet Dininin Olmaması

Devlet, bir gerçek kişi olmadığına göre, onun bir din sahibi olmasını, gerçek kişilerinki ile aynı anlamda kabul etmemek gerekir. Burada kastedilen, devletin belli bir dine üstünlük tanıması, onun kurallarını kanunlar ve diğer devlet işlemleri yoluyla vatandaşlarına uygulamaya çalışmasıdır. Laik devletin bu anlamda dini olamaz.

Devletin, Bütün Dinlerin Mensuplarına Eşit Davranması

Anayasada bu ilke, eşitlik hakkındaki 10/1. maddede ifade edilmiştir: "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce,

felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir".

Din Kurumlarıyla Devlet Kurumlarının Ayrılması

Laik devlet, gerek dine bağlı devlet, gerek devlete bağlı din sistemlerini reddeden, din ve devlet işlerini alan olarak birbirinden tamamen ayıran bir yönetim sistemidir. Bu ilkeye rağmen, Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet teşkilatı içinde yer aldığını görüyoruz. Anayasaya göre (m. 136) "genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir". Bu çözüm, Anayasa Mahkemesi'nin 1961 Anayasası döneminde verdiği bir kararda da savunulmuştur. Aslında, devlet kurumları ile dini kurumların birbirinden ayrılması, laikliğin evrensel anlamına çok daha uygun düşen bir çözümdür.

Devlet Yönetiminin Din Kurallarından Etkilenmemesi

Laik bir devlette, devlet işlemlerinin din kurallarına uygun olma zorunluluğu yoktur. Anayasa'nın 24/son maddesine göre, "kimse, Devlet'in sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz."

Demokratik Devlet

Siyasal sistemdeki temel siyasal karar organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle olması, serbestçe örgütlenen siyasal partiler arasında eşit şartlarla yürütülen iktidar yarışması ve tüm vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin tanınmış ve hukuki güvence altına alınmış olmasıdır.

Serbest Seçimler

Demokrasi, en basit tanımıyla, yöneticilerin tüm yönetilenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yoluyla seçildikleri bir rejim olarak tanımlanabilir. Öyleyse, seçme hakkı ve seçim hürriyeti, demokratik bir devlet yönetiminin vazgeçilmez şartlarıdır. Seçimler ve halkoylaması, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetimi ve denetimi altında yapılır".

Genel Oy

Genel oy, servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi sınırlamalar olmaksızın, bütün vatandaşların oy hakkına sahip olmalarıdır.

Eşit Oy

Bu ilke, her seçmenin bir tek oya sahip olması anlamına gelir.

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 4: Devletin Temel Nitelikleri

Seçimlerin Serbestliği

Bu ilke, vatandaşların hiçbir baskı ve zorlama olmadan oy kullanabilmelerini ifade eder. Ayrıca, oy vermenin bir mecburiyet hâline getirilemeyeceğini de anlatır.

Tek Dereceli Seçim

Seçimler seçmenlerin temsilcilerini doğrudan doğruya seçip seçmemeleri bakımından, tek dereceli ve iki dereceli olarak ikiye ayrılır. Tek dereceli seçimde seçmenler, temsilcilerini doğrudan doğruya seçerler. İki dereceli seçimde ise, seçmenler, ilkin ikinci seçmen adı verilen bir grup seçmeni seçerler.

Oy'un Gizliliği

Oy'un gizliliği, seçmenin, seçmenin iradesini serbestçe ve her türlü baskıdan uzak biçimde kullanabilmesini sağlayan en önemli unsurlardan biridir

Açık Sayım ve Döküm

Oyların sayımının ve dökümünün kamuya açık olarak yapılması da seçmenin belirttiği iradenin sonradan değiştirilmesini önleyen önemli bir ilkedir.

Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetim ve Denetiminde Yapılması

Anayasa'nın, seçimlerin serbestliğini ve dürüstlüğüne sağlama amacıyla kabul ettiği önemli bir ilke de seçimlerin yargı organlarının genel yönetimi ve denetimi altında yapılmasıdır.

Çok Partili Siyasal Hayat
Seçim serbestliğinin gerçek bir anlam taşıması, seçmenlerin çeşitli alternatifler arasında serbest bir seçme yapabilmelerine bağlıdır. Çağdaş demokratik devlette bu alternatifler siyasal partiler tarafından oluşturulur. Modern demokrasi, partiler demokrasisidir.

Siyasal Partilerin Amaçlarına İlişkin Yasaklar

Devlet'in bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez". 1982 Anayasası'nın 68/4. maddesindeki yasaklar, siyasal parti faaliyetleri bakımından şu sınırlamaları getirmektedir:

a) *Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü*: Devletin ülkesiyle bölünmezliği, devletin dış bağımsızlığının ve ülke bütünlüğünün korunması unsurlarını içerir.

b) *Cumhuriyet ilkesi*: Bu ilke, monarşik partileri yasaklamaktadır.

c) *Demokratik devlet düzeni*: Anayasa'nın 68. maddesinde yer alan insan hakları, millet egemenliği ve demokratik devlet ilkeleri, insan haklarına dayanan hürriyetçi çok

partili demokrasiyi reddeden her türlü totaliter ve diktacı partileri yasaklamaktadır

d) *Laiklik*: Siyasal partiler, "Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma" amacını güdemezler.

e) *Sınıf veya zümre diktatörlüğünün yasaklanması*: Anayasa'nın 68/4. Maddesine göre siyasi partiler "sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz".

Sınıf Egemenliği: Ülke içindeki üstün gücün bir sınıfın elinde toplanması ve bütün diğer sınıfların egemenliğin kullanılmasından dışlanmasıdır.

Siyasal Partilerin Örgütlenme ve Çalışmalarına İlişkin Yasaklar

a) "Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar" (m. 68/5).

b) "Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir" (m.69/1).

c) "Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girişemezler"(m. 69/2). Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir.

d) "Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz" (m. 69/8).

e) "Bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesi'nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar" (m. 69/9).

f) "Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır" (m. 69/10).

g) Kapatılmış siyasi partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri ile daha önce kurulmuş Türk Devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamalar siyasi partilerce kullanılamaz.

Siyasal Partilerin Kapatılması

Anayasa'ya göre "siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcısı'nın açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi'nce kesin olarak karara bağlanır" (m. 69/4).

Partilerin Yasaklanmasında Avrupa Kriterleri

Bu normlar ya da kriterler, AÇHM kararlarından ve Avrupa Konseyi'nin anayasal konulardaki danışma organı olan Venedik (Hukuk Yoluyla Demokrasi) Komisyonu'nun, partilerin yasaklanmasına ilişkin 1999 tarihli raporundan çıkarılabilir. Venedik Komisyonu raporuna göre siyasi partilerin yasaklanması, “ancak demokratik düzeni devirecek, böylece anayasanın güvence altına aldığı hakları ve hürriyetleri tahrip edecek bir siyasal araç olarak şiddet kullanımını savunan veya şiddet kullanan partiler bakımından haklı görülebilir

Siyasal Partilere Devlet Yardımı

“Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir” (m. 68/8).

İnsan Haklarına Saygılı Devlet 1982 Anayasası'nın Temel Haklar Konusundaki Yaklaşımı

1982 Anayasası'nın 12. maddesi, 1961 Anayasası'nın 10. maddesindeki formülü benimseyerek, “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, temel hak ve hürriyetlere sahiptir.” demektedir. Anayasa'nın 12/2. maddesi, temel hak ve hürriyetlerin, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva ettiğini belirtmektedir.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması

1961 Anayasası, genel olarak, her temel hak ve hürriyetin hangi sebeplerle sınırlandırabileceğini, o hürriyetle ilgili maddede belirtmiş, fakat bunun yanında 11/2.maddede “Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.” Hükmüne yer vermiştir.

Sınırlamanın Sınırları

- Sınırlama, ancak kanunla yapılabilir.
- Sınırlama, anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmak zorundadır.
- Kanuni sınırlama, ancak anayasanın ilgili maddesinde o hürriyet için öngörülmüş sınırlama sebeplerine dayanabilir.
- Ölçülülük ilkesi: Bu ilke, sınırlamada başvuru aracının sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçsüz bir oran içinde bulunmamasını ifade eder.
- Hakkın özü ve demokratik toplum düzeninin gerekleri: 1961 Anayasası, Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası'ndan esinlenilerek, kanunun temel hak ve hürriyetlerinin özüne dokunamayacağı ilkesini kabul etmiştir (m. 11/2).

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması

“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması

“Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hâllerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir”.m15/1.

Hukuk Devleti

Kavram

Hukuk dilinde hukuk devleti deyimi, devletin hukuk kurallarıyla bağlı sayılmadığı polis devleti kavramının karşıtı olarak kullanılmaktadır.

Yürütme İşlemlerinin Yargısal Denetimi

Yürütme organının eylem ve işlemlerinin yargısal denetimi konusunda iki sistem vardır. Bunlardan birincisi, söz konusu denetimi genel yargı organlarına bırakan ikinci sistemse, yürütmenin eylem ve işlemlerinden doğan hukuki uyuşmazlıkların çözümünü, genel mahkemelere değil, özel birtakım yargı kuruluşlarına yani idare mahkemelerine bırakan sistemdir.

Kamu Denetçiliği Kurumu

İdarenin hukuka bağlılığı esas itibarıyla yargısal denetim yoluyla sağlanmakla beraber, “Ombudsman”lık ya da kamu denetçiliği veya halkın avukatlığı kurumu, idarenin hem hukuka hem hakkaniyet kurallarına bağlılığını sağlamak bakımından önemli bir fonksiyon yerine getirmektedir.

Yasama İşlemlerinin Yargısal Denetimi

Hukuk devletinin tam anlamıyla gerçekleşmiş sayılabilmesi için, sadece yürütme organının işlemlerinin kanunlara uygunluğunun değil, yasama işlemlerinin de anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi gereklidir

Yargı Bağımsızlığı

Yürütme veya yasama işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetleyecek olan organlar, yürütme ve yasama organları karşısında tam bir bağımsızlığa sahip değillerse, yargı denetiminden beklenen yararlar büyük ölçüde ortadan kalkmış olur.

Kanuni Hâkim Güvencesi

“Hiç kimse, tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz”.m32

Ceza Sorumluluğunun İlkeleri

“Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz, Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz. Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya ve bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Ceza sorumluluğu şahsidir. Genel müsadere cezası verilemez(md. 38/10).

Hukukun Genel İlkelerine Bağlılık

Anayasa yargısı da dâhil olmak üzere her düzeydeki hâkimler, yazılı hukuk kurallarının yanında, hukukun genel ilkelerini de dikkate almak zorundadırlar. Ayrıca, hukukun genel ilkelerine bağlılığın, hukuk devleti kavramı içinde mevcut olduğu da söylenebilir.

Sosyal Devlet

Sosyal Devletin Anlamı

Sosyal Devlet: Devletin toplumsal barışı ve adaleti sağlamak üzere sosyo-ekonomik yaşama etkin müdahalesini gerekli gören devlet anlayışıdır. 20. yüzyılda Batı demokrasilerinde ortaya çıkmış olan sosyal devlet veya refah devleti kavramı, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayışı ifade eder.

Jandarma Devlet: Devletin görevlerini iç ve dış güvenliği sağlamakla sınırlayan ve sosyo-ekonomik yaşama müdahalesini zararlı sayan devlet anlayışıdır. Liberal felsefeden esinlenen jandarma devlet anlayışı, devletin görevlerini dışa karşı savunmayı ve yurt içinde düzen ve güvenliği sağlamaktan ibaret görmektedir. Sosyal devlette mülkiyet, haklarla birlikte ödev ve yükümlülükleri de içeren bir statüdür. Sosyal devlet, sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak ve herkes için insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü devlet olarak tanımlanabilir

Devletin Ekonomik Hayata Müdahalesinin Ölçüsü

“İktisadi ve sosyal hayatın düzeni” başlığını taşıyan 41. madde, iktisadi ve sosyal hayatın “Adaletle, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre” düzenleneceği belirtmekte ve yatırımları “toplum yararının gerektirdiği önceliklere” yöneltmeyi devletin ödevi olarak göstermekteydi.

Sosyal Devletin Hukuki Yöntemleri

1982 Anayasası’nın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlığını taşıyan Bölümü’nde de bu sonuncu anlamdaki sosyal haklarla, çalışma ve sözleşme hürriyeti (m. 48), işverenlerin sendika kurma hakkı (m. 51), lokavt hakkı (m. 54) gibi ekonomik bakımdan zayıf olanların korunmasını amacını gütmeyen ekonomik haklar bir arada yer almıştır.

Eşitlik

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları, bütün işlemlerinde ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar”.

Şekli Hukuki Eşitlik: Kanunların genel ve soyut nitelik taşıması, yani kapsadığı herkese eşit olarak uygulanmasıdır.

Maddi Hukuki Eşitlik: Aynı durumda bulunanlara haklarda ve ödevlerde, yararlarda ve yükümlülüklerde, yetkilerde ve sorumluluklar ile fırsatlarda ve hizmetlerde eşit davranılmasıdır.

Pozitif Ayrımcılık: Toplumda sosyal, ekonomik ve fiziksel nedenlerle dezavantajlı durumda olan birey ve gruplar lehine ayrımcılık yapılmasıdır.